

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากเนื้อหาที่ผู้เขียนได้กล่าวมาตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 4 นั้น ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาค้นคว้าถึงหลัก ทฤษฎี พัฒนาการ และความเป็นมาของหลักฟังความสองฝ่าย และสาเหตุที่ทำให้หลักฟังความสองฝ่ายอ่อนคลายความเคร่งครัดลงดังปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับต่างประเทศ อันได้แก่ ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศฝรั่งเศส ผลของการศึกษาแสดงให้เห็นว่า หลักฟังความสองฝ่าย (Audi alteram partem) หรือ หลักการโต้แย้งต่อสู้คดี (le principe de la contradiction) เป็นมาตรฐานสำหรับการคุ้มครองคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่มีความสำคัญ โดยมุ่งเน้นถึงการให้โอกาสแก่คู่ความในการชี้แจงแสดงข้อเท็จจริงในเรื่องที่ฟ้องร้องหรือกล่าวหาอีก และเน้นให้ศาลตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการรับฟังคู่ความทุกฝ่ายอย่างเสมอภาคเพื่อความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี

คุณค่าของการดำเนินกระบวนการพิจารณาภายใต้หลักฟังความสองฝ่าย คือ ประการแรก ทำให้ได้มาซึ่งคำพิพากษาที่ถูกต้อง เพราะคำพิพากษาที่ดีและมีประสิทธิภาพนั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากการเผชิญหน้ากันของคู่ความในคดี โดยวิธีการนำข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ตลอดจนพยานหลักฐานต่างๆ มาแสดงต่อหน้าศาลโดยอิสระ การที่คู่ความทุกฝ่ายมีโอกาสได้ทราบข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ตลอดจนพยานหลักฐานต่างๆ ของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง และมีโอกาสโต้แย้งต่อสู้ทุกประเด็นของคดีที่ได้มีการพิจารณากันเป็นหลักประกันที่ทำให้เชื่อมั่นได้ว่า คำพิพากษาที่มาจากการพิจารณาคัดสินของศาลได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานแห่งข้อเท็จจริงในคดี มิได้เกิดจากการสุ่มเดาเอาเองของผู้พิพากษาเพราะอาจนำมาซึ่งความผิดพลาดคลาดเคลื่อน

คุณค่าประการที่สอง การดำเนินกระบวนการพิจารณาภายใต้หลักฟังความสองฝ่ายเป็นการแสดงออกถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน เป็นการให้เกียรติแก่บุคคลในการมีส่วนร่วมกับการระบอบการยุติธรรม ทั้งนี้ เพราะหลักฟังความสองฝ่ายเป็นแนวคิดที่สนับสนุนให้ประชาชนได้มีโอกาส หรือมีสิทธิที่จะเข้าไปช่วยเหลือและร่วมมือกับศาลหรือองค์กรผู้จัดทำคำวินิจฉัยตัดสินอื่นๆ เพื่อคลี่คลายปัญหาข้อพิพาท

จากคุณค่าที่สำคัญดังที่ได้กล่าวมา หลักฟังความสองฝ่ายจึงกลายเป็นหลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาคความที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการกำหนดกฎเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาคความแห่งประเทศต่างๆ ในโลก เช่น ประเทศอังกฤษ ได้มีการกำหนดรับรองหลักฟังความสองฝ่ายไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาคความแห่งที่มีชื่อว่า "The Civil Procedure Rule" และ

ในขณะเดียวกันก็ถือว่าหลักการนี้เป็นหนึ่งในสองความหมายของหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ (natural justice) อันเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่สามารถนำมาใช้บังคับได้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกประเภท ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการนำหลักการนี้ไปบัญญัติไว้ในบทแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 (Fifth Amendment) ซึ่งประกาศใช้บังคับเมื่อ ค.ศ.1791 และบทแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 14 (Fourteenth Amendment) และในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา (Federal Rules of Civil Procedure) นอกจากนั้น ในประเทศฝรั่งเศส ก็ได้มีการนำหลักการดังกล่าวไปบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและในกฎหมายวิธีพิจารณาความอื่นๆ ที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน

สำหรับประเทศไทย กล่าวได้ว่า หลักฟังความสองฝ่ายถือเป็นหลักวิธีพิจารณาความที่สำคัญเช่นเดียวกันกับในต่างประเทศ หลักฟังความสองฝ่ายดั้งเดิมของประเทศไทยเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย และสืบทอดผ่านยุคสมัยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยมีการยึดถือที่แตกต่างกันตามยุคสมัย หลักฟังความสองฝ่ายแบบดั้งเดิมของประเทศไทยมีการยึดถืออย่างไม่เคร่งครัดเพราะถือว่ามีสถานะเป็นเพียงแนวปฏิบัติตามครรลองที่ชอบธรรมที่ผู้พิพากษาคควรจะต้องถืออำนาจให้แก่คู่ความ จนกระทั่งเมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคแห่งการปฏิรูปตามแบบอย่างตะวันตก การยึดถือต่อหลักฟังความสองฝ่ายในประเทศไทยจึงมีลักษณะเป็นระบบระเบียบและมีการยึดถืออย่างเคร่งครัดมากขึ้น และนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาหลักฟังความสองฝ่ายได้กลายเป็นหลักประกันสิทธิด้านวิธีพิจารณาที่สำคัญยิ่ง การละเมิดหรือยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายจึงเท่ากับเป็นการละเมิดสิทธิด้านวิธีพิจารณาของคู่ความ เว้นแต่การยกเว้นต่อหลักการนี้จะได้กระทำด้วยความจำเป็นและมีเหตุผลอันสมควรเท่านั้น เช่น การพิจารณาคำร้องฝ่ายเดียว การดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยขาดนัด และการละเมิดอำนาจศาล

อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา กลับพบว่า ซ้อยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น มีกระบวนการพิจารณาหลายเรื่องที่มีลักษณะยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายเกิดขึ้นใหม่ จากศึกษาวิจัย ผู้เขียนพบว่า ปรากฏการณ์นี้มีได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ในประเทศไทย หากแต่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ของโลกด้วย โดยเฉพาะประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำด้านกฎหมายวิธีพิจารณาความของโลก ตัวอย่าง คำสั่ง Freezing injunction หรือรู้จักกันดีในชื่อว่า “Mareva injunction” เป็นมาตรการคุ้มครองที่มีสภาพบังคับต่อบุคคล เพื่อให้ระงับการจัดการทรัพย์สินหรือสงวนรักษาทรัพย์สินไว้จากการจำหน่ายจ่ายโอน การสิ้นเปลืองไปเปล่าๆ ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา ซึ่งประเทศไทยได้นำหลักการของกระบวนการพิจารณาดังกล่าว มาใช้กำหนดมาตรการคุ้มครองชั่วคราวก่อนฟ้อง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญา และการค้าระหว่างประเทศ

พ.ศ.2540 หรือ คำสั่ง Search order ซึ่งเป็นมาตรการที่ป้องกันผู้กระทำผิดมิให้ย้ายหรือทำลายพยานหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองของตนก่อนที่จะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย หรือ การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (class action) ซึ่งเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาในกรณีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก โดยผู้แทนกลุ่มแต่เพียงผู้เดียวเป็นผู้ดำเนินคดีและรักษาประโยชน์แทนสมาชิกกลุ่ม นอกจากนั้น ในรายละเอียดของการดำเนินกระบวนการพิจารณาบางเรื่องยังได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้ กระชับโดยยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายได้ง่ายขึ้น เช่น การดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยขาดนัด ซึ่งในระยะหลังประเทศต่างๆ ยินยอมให้มีการพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีในกรณีจำเลยขาดนัดยื่น คำให้การได้ง่ายขึ้น ซึ่งรวมถึงประเทศไทยก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขหลักกฎหมายให้เป็นไปใน ทิศทางดังกล่าวด้วย

ข้อยกเว้นหลักฟังความสองฝ่ายที่เพิ่มมากขึ้นมีเหตุผลมาจากเหตุผลภายในของหลักฟังความ สองฝ่ายเอง กล่าวคือ เนื่องจากการบังคับใช้หลักฟังความสองฝ่ายในลักษณะที่บังคับสัมบูรณ์ (absolute) และแข็งกระด้างมากเกินไปก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการดำเนินคดีประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง มีเหตุผลมาจากการเปลี่ยนแปลงไปของแนวความคิดเกี่ยวกับระบบความ ยุติธรรมในคดีแพ่งในปัจจุบัน ซึ่งเน้นว่ากระบวนการพิจารณาคดีแพ่งที่ดีต้องประกอบด้วยมิติที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ มิติด้านความถูกต้องแห่งคำพิพากษา (The dimension of truth: rectitude of decision) มิติด้านเวลา (The time dimension) และมิติด้านค่าใช้จ่าย (The expense dimension) ซึ่งการยึดถือต่อหลักฟังความสองฝ่ายอย่างเคร่งครัดไม่อาจทำให้มิติทั้งสามประการบรรลุผลสำเร็จได้

กล่าวโดยสรุป หลักฟังความสองฝ่ายที่จะช่วยสนับสนุนให้การอำนวยความสะดวกในการ ดำเนินคดีแพ่งบังเกิดผลสัมฤทธิ์และมีประสิทธิภาพสูงสุด คือ หลักฟังความสองฝ่ายที่มีความ ยืดหยุ่นและผ่อนคลายเป็นไปตามความจำเป็นและเหตุผลอันสมควร ซึ่งจากการศึกษาวิจัยใน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนพบว่ามีเหตุผลและความจำเป็นร่วมกันหลายประการที่นานาประเทศ หยิบยกขึ้นมาใช้เพื่อยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายนี้ ดังนั้น เพื่อประโยชน์และเพื่อเป็นแนวทาง สำหรับการบัญญัติตัวบทกฎหมายที่จะมีลักษณะยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายต่อไป ผู้เขียนจึง ได้รวบรวมเหตุผลและความจำเป็นที่เป็นแกนร่วมเหล่านั้นมาเป็นข้อเสนอในที่นี้ โดยเหตุที่สามารถ ยกเว้นหลักฟังความสองฝ่ายได้อย่างมีเหตุผลอันสมควร ได้แก่

1. เหตุผลทางด้านความรวดเร็วในการดำเนินคดี
2. เหตุผลทางด้านการจัดปัญหาข้อขัดข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณา
3. เหตุผลทางด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยสำหรับการดำเนินคดีในศาล
4. เหตุผลทางด้านการป้องกันความไม่สุจริตของคู่ความ

5. เหตุผลทางด้านความฉุกเฉินเร่งด่วน (urgent)
6. เหตุผลทางการดำเนินการกระบวนการพิจารณาโดยลับ (secret)
7. เหตุผลทางด้านพยานหลักฐาน
8. เหตุผลทางด้านความคุ้มค่าในการดำเนินคดี

เมื่อนำเหตุผลของการยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายที่เป็นแกนร่วมกันของนานาประเทศ มาพิจารณาเข้ากับข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายในประเทศไทย ผู้เขียนมีความเห็นว่า ข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายในประเทศไทย อันได้แก่ การขาดนัดและกระบวนการพิจารณาโดยขาดนัด การละเมิดอำนาจศาล การยื่นและส่งเอกสารให้แก่จำเลยซึ่งไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร การพิจารณาคำร้องฝ่ายเดียว การขอให้คุ้มครองชั่วคราวก่อนฟ้อง การขอให้สืบพยานหลักฐานไว้ก่อนกรณีฉุกเฉิน ฯลฯ เป็นข้อยกเว้นที่มีเหตุผลอันสมควร โดยแต่ละเรื่องมีความสอดคล้องกับเหตุผลที่เป็นแกนร่วมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ โดยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายในเรื่องต่างๆ ก็สามารถแก้ไขปัญหาคัดค้านข้อขัดข้องหลายประการในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายที่มีอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีตหลายเรื่อง แต่ทว่าข้อยกเว้นเหล่านั้นก็เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและมีความเหมาะสมแล้วที่จะดำรงอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทย

นอกจากนี้ เนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นกฎหมายที่มีความพลวัต (dynamic) ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองและการปกครองของประเทศอยู่เสมอ ฉะนั้น ในอนาคตจึงอาจมีการยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายด้วยเหตุผลความจำเป็นอย่างอื่นที่แตกต่างไปจากที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้นได้ ผู้เขียนจึงใคร่ขอเสนอแนะข้อพิจารณาที่เป็นกลางๆ สำหรับการพิจารณาความเหมาะสมของข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายที่จะเกิดขึ้นใหม่ ดังนี้

1. ข้อพิจารณาด้านความถูกต้องแห่งคำพิพากษา ข้อพิจารณาในเรื่องนี้หมายความว่า การยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายจะต้องไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อความถูกต้องของการจัดทำคำพิพากษา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เหตุผลสำคัญของการยึดถือหลักฟังความสองฝ่าย คือ การที่หลักฟังความสองฝ่ายช่วยให้ศาลได้มาซึ่งคำพิพากษาที่ถูกต้อง ฉะนั้น การยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายที่เหมาะสมจึงจะต้องไม่ทำลายคุณค่าของหลักฟังความสองฝ่ายในข้อนี้ลง

2. ข้อพิจารณาด้านเวลา หมายความว่า ข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายควรมีส่วนช่วยให้เกิดความรวดเร็วในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี เพราะในปัจจุบัน ความรวดเร็วในการดำเนินคดีถือเป็นองค์ประกอบมิติหนึ่งของความยุติธรรมในคดีแพ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การ

ดำเนินคดีที่ล่าช้าก็คือการดำเนินคดีที่ไม่ยุติธรรม เพราะการที่ปล่อยให้คดีล่าช้านำมาข้อผิดพลาดในการดำเนินคดีต่างๆ เช่น ทำให้พยานหลักฐานสูญหายหรือเสื่อมสลายไป ทำให้ความทรงจำของพยานเลือนหายไป ดังนั้น การยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายจึงควรมีส่วนช่วยให้คดีเสร็จสิ้นไปจากศาลโดยเร็ว

3. ข้อพิจารณาด้านค่าใช้จ่าย เรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อบริหารจัดการคดีให้เสร็จสิ้นไป การยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายที่เหมาะสมควรมีส่วนช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการดำเนินคดีแพ่งที่ดีควรมีค่าใช้จ่ายน้อยและรวดเร็ว ช่วยให้รัฐและคู่ความประหยัดค่าใช้จ่ายและแบกรับภาระในการได้มาซึ่งความยุติธรรมให้น้อยที่สุด

4. ข้อพิจารณาเกี่ยวกับมาตรการเยียวยาต่อผู้ต้องถูกกระทบสิทธิ เนื่องจากการยกเว้นหลักฟังความสองฝ่ายมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิได้แก่ต่อผู้คดี ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนไม่มากก็น้อย ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย จึงจำเป็นต้องมีมาตรการเยียวยาสำหรับผู้ถูกกระทบสิทธิในการยกเว้นต่อหลักฟังความสองฝ่ายทุกครั้ง ตัวอย่างของมาตรการดังกล่าว เช่น การกำหนดให้ศาลทำหน้าที่ตรวจสอบหรือศาลต้องใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบและรัดกุม การกำหนดให้ศาลสามารถที่จะเพิกถอนคำสั่งชั่วคราวที่ได้มีคำสั่งไปได้ในภายหลัง หากปรากฏข้อเท็จจริงที่เปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญไม่ว่าโดยข้อเท็จจริงปรากฏต่อศาลเองหรือคู่กรณีฝ่ายตรงข้ามยื่นคำร้องต่อศาล การกำหนดมาตรการป้องกันการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต เช่น การกำหนดให้ต้องวางหลักประกันความเสียหายหรือบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการฟ้องเท็จ การทำพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ การนำสืบหรือแสดงพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ถ้าหากว่าได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์อันมีลักษณะเป็นข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายเกิดขึ้นในอนาคต และสอดคล้องเข้ากันได้ดีกับข้อพิจารณาที่เป็นกลางๆ ทั้ง 4 ประการที่กล่าว ในเบื้องต้นผู้เขียนย่อมสันนิษฐานได้ว่า ข้อยกเว้นของหลักฟังความสองฝ่ายในเรื่องนี้น่าจะมีเหตุผลและมีความเหมาะสมเพียงพอที่จะดำรงอยู่ในกฎหมายได้ อย่างมิทำให้เกิดการได้เปรียบหรือเสียเปรียบกันระหว่างคู่ความ